

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

TABASSUM TUSHUNCHASINING DUNYO LINGVISTIK MANZARASIDAGI O'RNI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)

Jo'rayeva Nilufar Sobirjon qizi,
Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi,
njorayeva461@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15179327>

Annotatsiya: “Smile/tabassum” tushunchalari tillarda madaniy, ijtimoiy va lingvistik ahamiyatga ega bo'lgan hissiyotlarning universal ifodasidir. Ingliz tilida “smile” so'zi iliqlik, do'stlik va ijobiylikni ifodalaydi. O'zbek tilida bu tushuncha “tabassum” bilan ifodalanib, “smile” so'zi bilan o'xshash ma'nolarga ega, ammo alohida madaniy kontekstga asoslangan. Ushbu tushunchalarni o'rganish orqali til va madaniyat hissiyotlarni qanday shakllantirishini tushunish mumkin. Ushbu maqolada “smile/tabassum” kabi tushunchalarning lingvistik va ijtimoiy-madaniy jihatlarini o'rganilib, ularning ingliz va o'zbek tillarining kengroq lingvistik manzarasidagidagi roli tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: smile, tabassum, lingvistik manzara, kontseptual semantika, kognitiv tilshunoslik, sotsiolingvistika.

Kirish. “Tabassum” tushunchasi inson tuyg'ularining umume'tirof etilgan ifodalaridan biri hisoblanadi, ammo uning ahamiyati va ifodalanishi turli lingvistik va madaniy landshaftlarda farq qiladi. Tabassum yuz ifodasi sifatida quvonch, do'stlik va hamdardlik kabi hissiyotlarning noverbal signali sifatida ishlatiladi. Biroq, ushbu tushunchaning lingvistik verbalizatsiyasiga madaniy me'yorlar, ijtimoiy qadriyatlar va til tuzilmalari chuqur ta'sir ko'rsatadi.

Landri va Bourhis lingvistik manzarani “ma'lum bir hudud yoki mintaqadagi jamoat va tijorat belgilarida tillarning ko'rinishi va ravshanligi” deb ta'riflaydi [2]. Ushbu g'oya “smile/tabassum” kabi hissiy tushunchalar kundalik tilda qanday ifodalanishini (metafora, iboralar orqali) ham o'z ichiga oladi. “Tabassum” tushunchasining lingvistik ifodalarini o'rganish orqali turli jamiyatlar hissiyotlarni o'zlarining aloqa tizimlariga qanday qo'shishini o'rganish mumkin. Lakoff va Jonsonning kontseptual metafora nazariyasi esa “smile/tabassum” kabi mavhum tushunchalarni aniqroq tajribalar nuqtai nazaridan qanday tushunishini tahlil qilish uchun asos yaratadi [1].

Sharifian esa tildan foydalanishni shakllantirishda madaniyatning ahamiyatini ta'kidlaydi [5]. Ingliz va o'zbek tillarida “smile/tabassum” tushunchalarini linvokulturologiya obyektini orqali o'rganilishi kerak, bu madaniy jihatdan tarkib topgan his-tuyg'ular va qadriyatlarning lingvistik ifodaga qanday ta'sir qilishini bilib olish mumkin. Har bir tilda “smile/tabassum” kabi tushunchalarning verbal

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

ifodalashning turli usullari har bir nutq jamoasining alohida ijtimoiy va madaniy me'yorlarini aks ettiradi.

Asosiy qism. “*Smile*” va “*tabassum*” kabi tushunchalarning tahlili kontseptual semantika, kognitiv tilshunoslik va sotsiolingvistikaga tayanadi. Kontseptual semantikaga ko'ra, “*smile/tabassum*” kabi tushunchalar til va madaniyat tomonidan shakllangan aqliy tasavvurlardir. Kognitiv tilshunoslik hissiyotlarni ifodalash uchun metaforalardan foydalanishni ta'kidlaydi, sotsiolingvistika esa ijtimoiy kontekstlarning tildan foydalanishga qanday ta'sir qilishini o'rganadi[4]. Bundan tashqari, lingvistik manzara nazariyasi belgilar, reklama va ommaviy axborot vositalari kabi hissiy tushunchalarning jamoat tilida qanday aks etishini tushunish uchun ishlatiladi. Ushbu nazariy asos “*smile/tabassum*”ning madaniy va lingvistik kontekstda qanday joylashtirilganligini har tomonlama o'rganishga imkon beradi.

Umuman olganda, lingvistik manzara nafaqat jismoniy belgilar yoki jamoat joylarida tilning ishlatilishi, balki tushunchalarning til orqali qanday kodlanishi va uzatilishi bilan ham belgilanadi[3]. Tabassum universal, ammo madaniy jihatdan nozik ifoda sifatida, turli tillar hissiy tushunchalarni qanday aks ettirilishi jihatidan boshqa tushunchalardan farq qilishi mumkin. Ingliz va o'zbek tillaridagi “*smile/tabassum*” tushunchasining verballashuv jarayonini o'rganish orqali, lingvokulturologiya hamda sotsiolingvistikadagi yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni ham hal etish mumkin.

Ingliz tilida “*smile*” so'zi qadimgi inglizcha “*smilen*” so'zidan kelib chiqqan boy tarixga ega, bu zavq yoki o'yin-kulgini ifoda etish kabi ma'nolarni anglatadi. Ushbu tushuncha ingliz tilida “*green*”, “*beam*” va “*smirk*” kabi turli xil leksemlarni o'z ichiga olgan bo'lib, ularning har biri turli xil ma'no qirralari bilan ajralib turadi. Ingliz tilida “*tabassum*” tushunchasini ifodalash uchun “*smile*” so'zi ko'pincha baxt, xushmuomalalik va hatto kinoyagacha bo'lgan bir qator his-tuyg'ularni ifodalash uchun ishlatiladi. Ingliz tilida so'zlashuvchilar ushbu atamaning so'zma-so'z va metaforik shakllarini qo'llaydilar, bu tilda hissiy ifodaning moslashuvchanligi va ravonligini aks ettiradi. Ingliz tilida tabassum tushunchasi individualizm va shaxsiy hissiy holatlarni ta'kidlaydigan madaniy me'yorlar orqali ham shakllanadi.

Ingliz adabiyotda “*smile*” ko'pincha iliqlik, samimiylik yoki yashirin niyatlarni anglatadi. Misol uchun, Jeyn Ostinning romanlarida tabassum chinakam mehri yetkazishi yoki chuqurroq motivlarni yashirishi mumkin, bu oddiy imo-ishoraning noaniqligini ta'kidlaydi.

O'zbek tilidagi “*tabassum*” so'zi arab tilidan ildiz olgan deb qaralib, keng islom olami bilan uzoq yillik madaniy aloqani aks ettiradi. O'zbek tilida “*tabassum*” iliqlik,

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

mehmondo'stlik va hurmat bilan bog'liq o'zbek jamiyatidagi asosiy qadriyatlar biridir. Bu tushunchaning semantik maydonini “kulmoq”, “jilmaymoq”, “kulimsiramog” kabi so'zlar tashkil etadi va u ko'pincha xayrixohlik ifodalarida ishlatiladi. Shu bilan birga, o'zbek tilida “tabassum” atamasi ko'proq rasmiy va madaniy jihatdan o'ziga xos ma'nolarga ega. Bu ijtimoiy totuvlik, hurmat va jamoaviy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq.

O'zbek adabiyotida quvonch, yarashuv yoki o'zaro tushunish lahzalarini tasvirlash uchun tez-tez “tabassum” qo'llaniladi. An'anaviy o'zbek she'riyatida “tabassum” va u bilan bog'liq bo'lgan iboralar madaniyatdagi chuqur hissiyotni aks ettiruvchi ichki xotirjamlik yoki ma'naviy barkamollikni anglatishi mumkin. G'arbning individualistik “smile”dan farqli o'laroq, “tabassum” ko'pincha umumiy tajribalarni ta'kidlab, ma'lum bir ijtimoiy o'lchovga ega.

“Smile” va “tabassum”ning lingvistik manzaradagi ijtimoiy-madaniy roli. “Smile” va “tabassum” tushunchalar jamoat lingvistik manzarasida muhim rol o'ynaydi hamda hissiyotlarning qanday ifodalanishi va idrok etilishini shakllantiradi. Ingliz tilida so'zlashadigan mamlakatlarda tabassum reklama, ommaviy belgilar va raqamli aloqaning ommaviy xususiyati bo'lib, ko'pincha iste'molchilar madaniyati va pozitivligi bilan bog'liq hisoblanadi. Ingliz tilida so'zlashadigan madaniyatlar tabassumni ijtimoiy birdamlik va mijozlarni jalb qilish vositasi sifatida tez-tez ishlatib, pozitivlik g'oyasini ijtimoiy me'yor sifatida qabul qiladi.

O'zbek madaniyatida “tabassum” madaniy festivallarda, an'anaviy marosimlarda va jamoatchilik bilan muloqotda bo'lib, uning ijtimoiy totuvlikni saqlashdagi rolini ta'kidlaydi. Ushbu tushuncha o'zbek maqollari, she'riyati va ommaviy axborot vositalarida ko'pincha milliy g'urur va madaniy davomiylik ramzi sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa. “Smile” va “tabassum”ni o'rganish hissiy tushunchalarning universal va madaniyatga xos tomonlarini ochib beradi. Ikkala tushuncha ham ijobiy his-tuyg'ularni anglatganda, ularning ma'nolariga ingliz tilida so'zlashuvchi jamiyatlarning individualistik tendentsiyalari va o'zbek madaniyatining azaliy qadriyatlari aks etgan madaniy kontekstlar chuqur ta'sir ko'rsatadi. Ushbu farqlarni tushunish samarali madaniyatlararo muloqot uchun juda muhimdir, chunki u hissiyotlarni talqin qilishda madaniy farqlarni hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Lakoff, G. & Johnson, M. *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, 1980. — 256 p.

**XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION
YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI**
mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

2. Landry, R. & Bourhis, R.Y. "Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study". *Journal of Language and Social Psychology*, 1997. — 23-49 p.
3. POSSIBILITIES OF SPECIALIZED FOREIGN LANGUAGE INSTRUCTION FOR PROFESSIONALS IN YOUTH GROUPS AND MINISTRIES/AGENCIES DURING THE COURSE OF THEIR WORK. (2024). International Conference on Multidisciplinary Science, 2(12), 43-45. <http://mjstjournal.com/index.php/icms/article/view/2214>
4. Raxmanova, S. (2024). Sabr va chidam tushunchalarining lingvistik ifodalanishi. Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit, 189-191. <https://doi.org/10.2024/v3xf3412>
5. Sharifian, F. *Cultural Linguistics: Cultural Conceptualisations and Language*. John Benjamins, 2017. — 314 p.